

melyet kölcsönadtunk, de visszakérünk,
 mert még szükség lehet rá arra a kis időre
 – és végül is mi számít kis időnek?
 Ha úgy vesszük, tíz, húsz vagy ötven év sem
 olyan hosszú a fák, a csillagok vagy
 a kozmosz idejével összemérve.
 Korlátozott időnk tudata mégse
 gátol meg benne, hogy rátegyük a szívünket
 erre-arra, hozzánk hasonló
 mulandóra, végtére is nem
 az örökkévalóság szemszögéből,
 hanem tér és idő
 egy adott pontjáról nézzük, amit
 nézünk, és erről a pontról fontosnak látszik,
 hogy indulóban a lövészárkba még
 sáncoljunk a királlyal, és megvédjük a bástyánk.

• Élmények és látószögek •

Naplórészletek és levelek az I. világháború éveiből

„KINEMATOGRÁF GYORSASÁGÁVAL JÖNNEK EGYMÁS UTÁN A NAGY ESEMÉNYEK”

Bölöni Györgyné, Itóka naplójából (1914. július 25.–augusztus 18.)

Közzéteszi Varga Katalin

Marchisius Otilia avagy Márkus Otilia, első házasságában Kozmutza Kornélnak, Bosznia-Hercegovina postaigazgatójának a felesége, második házasságában Bölöni Györgyné, írói álnevén Kémeri Sándor, az irodalmi életben azonban – Ady névadó leleményéből következően – többnyire csak Itókaként ismert, művészi és újságírói kvalitásokkal rendelkező, több nyelvet beszélő, ha kellett, magát eltartani tudó, színes asszony volt. 1913. január 20-án házasságot kötött Bölöni Györggyel, a *Világ* főmunkatársával. A Budapesten csak

egy éve lakó Itóka friss városélménye, a szeme előtt kibontakozó utcai és társaságbeli történelmi események, Bölöni háború diktálta „hadi” munkatempója és távollévő fiának hadba vonulása érzelmileg külön-külön is felkavaró élmények lehetnek. Vélhetően ez készíthette – a naplót egyébként nem vezető – írónőt, hogy az 1914. július 25. és augusztus 18. közötti napok egymásra torlódó történéseit rögzítse. A naplót a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi (V. 3501/1).

V. K.

1914. szombat, július 25. Este Budapest

Szakad az eső. Nedves aszfalton sárgásan fénylik felgyújtott utcalámpák fátyolos világozása. Fáradságtól zsongó idegekkel kikönyöklök az ablakon, és várom türelmetlenül a telefonhoz küldött kis cselédleányt. Gyurkámtól kérdeztem, a Világ szerkesztőségéből, hogy lesz-e háború? Mint erős szomjúságtól, már oly tikkadt vagyok a várakozástól. [...]

– Különkiadás! Szerbia enged!! – kiáltással két rikkancs szalad el egymás után ablakom alatt.

– De jó, hogy nem lesz véres, gyilkos háború! – sóhajtom, és ernyedten ledülök az ablak előtti székre, olvasgatom a különkiadást: „Szerbia jegyzéket adott át Giesel bárónak,¹ melyben a Monarchia a feltételét teljesíti.”

Ritkul, halkul az eső, lassanként csillapul nyugtalanságom, izgalmam.

– Háború lesz!! azt üzeni a szerkesztőségből a nagyságos úr! – lelkendezik a hazatért kis cselédleány.

Nem akarom elhinni. Bizonykodik, hogy csakugyan a gazdája üzeni, és hogy már az utcán is kiabálják az újságárusok. Csoportosulnak a Margit körúton az emberek, és mind beszélnek, urak, munkások, parasztok, akik sohasem látták, nem ismerik egymást.

Erősen kihajolok az ablakon, újult erővel, szakadó esőben, és látom, vagy csak rémlik: csoportosulnak, összeverődnek kisebb-nagyobb tömegekben hadonászó emberek. Valami furcsa morajt hallok, riadt, izgatott hangok összecsendülését, mintha mind ezt zúgná:

– Háború, háború, háború!...

Nem igaz, nem lehet igaz – gondolom szorongó érzéssel és szinte bosszankodva.

Július 26., vasárnap

Reggel ötkor érkezett haza a szerkesztőségből szegény agyonnyúzott idegű Gyurkám, és elmesélte, hogy: Budapest népe örült lelkesedéssel a háború mellett van. Ma éjjel zuhogó esőben, szakadó záporban százezrek tomboló lelkesedéssel tüntettek a kitört háború és a hadsereg mellett. Katonákat, tiszteket emeltek a vállukra, éljeneztek őket, és nótázva járták be az utcákat. A szerkesztőségben a lentről felhangzó Kossuth-nóta és az Eugen-marsch zenéje mellett dolgoztak a megizzadt, izgatott munkatársak. Hajnalban percek alatt szétrepült [a] szerkesztőségekből a hír, hogy a magyarok elfogták a szerb hadsereg fővezérét, Putnik vajdát, aki gleichenbergi üdülését és kúróját megszakítva leányával hazafelé sietett, de lekéste a vonatot, és Kelenföldnél foglyunk lett.²

¹ Wladimir Rudolf Karl Freiherr Giesl von Gieslingen (1860–1936) osztrák–magyar tábornok, diplomata. 1913. december 5-től a Monarchia nagykövete volt Szerbiában. A sarajevói merényletet követően, 1914. július 23-án ő nyújtotta át a Monarchia tízpontos jegyzékét, amelynek teljesítésére 48 órás határidőt szabtak a szerbeknek. A szerb kormány azonban nem járult hozzá az osztrák–magyar nyomozószervek szerbiai tevékenységéhez, ezért Giesl – felhatalmazásának megfelelően – július 25-én 18 órakor megszakította a diplomáciai kapcsolatot Szerbiával.

² Putnik Radomir (1847–1917) szerb vezérkari főnök. Putnik vajdát Tersztyánszky Károly tábornok kezdeményezésére vették őrizetbe. Ám a hadállapot akkor még nem állt be, ezért az akció nemzetközi jogi szempontból aggályos volt, csakúgy, mint a szerbek gesztusa, akik viszont a Monarchia állampolgárait tartóztatták fel Belgrádban. Végül – az esetet lovagiatlan eljárásnak minősítő – Ferenc József utasítására a szerb marsallt hazaengedték.

A reggeli lapok már tele voltak az örvendetes hírrel, hogy megvan az első hadifogoly. Mindenféle kommentárt fűztek hozzá. És megírták, hogy Putnik vajda főbe akarta lőni magát, amikor elfogták, hogy leánya sírt és könyörgött hisztérikus görcsök közt.

A Népszava tegnap azt merre írni – dacára annak, hogy a képviselőház egyhangúlag a háború mellett szavazott, és hogy a főváros népe is háborúért rajong – „Nem akarunk háborút!” Ma reggel már csak rezignáltan megállapítja: „Kitört a háború!” Ebből a bátor hangú lapból biztosan kezes bárányt csinál a cenzúra, sőt az sem lehetetlen, hogy a tömeg bolondul nagy lelkesedése háborúbaráttá teszi.

Valamennyi lap izzó lelkesedéssel a háború hangulatát szítja, talán az is, amely nem akarja. Az első híradással már tervek, remények ébrednek a felkavart lelkekben. [...]

Gyurkának éjjelre is be kellett menni a szerkesztőségbe, mert Miklós Jenő, akit táviratilag hazaszóltattak, még ma sem érkezett meg.³ Lacival én Veress Pistához mentem a Deák Ferenc Szállóba, ott megtudtuk vonatuk késését, erre Laci elükbe sietett a Keleti pályaudvarhoz, én pedig a szállóban vártam meg a fiumei késést. Csaknem egy egész órát. Pista és Gizi kissé fáradtan érkeztek, és újságolták, hogy tömve volt vonatuk hazai gyekvő, háborútól megijedt emberekkel. De mégis bementünk az Abbázia kávéházba, hogy oda legalább egy-két percre lehívassuk Gyurkát. Az utcák, a kávéház tele volt emberekkel. Izgalmas, mámoros élénkséggel. Behívott katonák masíroztak, tüntetők éljeneztek, nótáztak. Zene zendült, dob pergett, réztrombiták harsogtak. Jött-ment a sűrű néptömeg az Andrássy úton, mint egy hatalmas folyó hullámmásban. [...]

Itthon éjjeliszekevényemen találtam a kis cseléd céduláját, melyben kér: engedjem el korán reggel kikísérni a vonathoz édesanyját, akinek ágyával együtt haza kell sietni nemcsak azért, hogy ezután nem kap vonatot, de mivel bátyját is behívták sürgönyileg öt gyereke mellől.

[Július] 27., hétfő

Veress Pisták mégis itt maradtak még egy napig, hogy Gizi doktorához ellátogathassanak. [...] Pisták ma este nyolckor indultak haza az utasokkal teli, túlságosan élénk Keleti pályaudvarról, ahova Lacival együtt kikísértük őket. Nehezemre esett átadni Lacinak Gyurkámnak azt az üzenetét, hogy az ő hadtestét, a 8-dik ágyúezredet már mozgósították. Laci vígan fogadta a hírt – lehet, hogy csak azért, hogy Pistáékát megnyugtassa.

– Engem nem vihetnek el – nevetett –, hiszen én invalidus vagyok. Nem tudnék lóra ülni.

Esti hír: Putnik vajdát és lányát hazabocsátották!

[Július] 29., [szerda] csütörtök

A Nap azt a kacsahírt hozta: „Belgrád a mienk!” A vörös sapkások unokái, a jászkun gyalogezred legénysége vonult be elsőnek, és foglalta el a szerb fővárost.

Budapest egész éjjel örömmámorban úszott, a nép szívesen hitt ennek a korai győzelem hírnek. Reggelre már hivatalosan megcáfolták.⁴

³ Miklós Jenő (1878–1934) újságíró, a háborúban katonai szolgálatot teljesített, megsebesült.

⁴ Június 29-én a szerbek felrobbantották a zimonyi hidat, de csak részleges sikerrel, június 30-án a dunai monitorok Belgrád erődítményeit bombázták.

[Július] 30., [csütörtök] péntek

Rádu Demeter nagyváradi püspök biztató, lelkesítő beszéddel harcba küldi a román nyelvű katonákat.

Lacit mégis behívták, és orvosi bizonyítványa dacára elvitték. Este nálunk volt búcsúzni. Együtt vacsoráztunk és poharaztunk: „vessenek a muszkák, éljen az ípi tiszteltes” – mondogattuk koccintgatva. Látszólag jókedvűek voltunk, de lelkünk mélyén bizony aggodalmaskodtunk. Nagyon sajnáltam szegény, beteg Lacit, hogy elviszik, és ugyancsak vigyáznom kellett, hogy sírva ne fakadjak.

[Augusztus] 1., szombat

Moratórium! Statárium! Általános mozgósítás! Budapest népe izgul, lelkesedik és retteg. Nagy a drágaság: 32 fillér a burgonya kilója, 50 fillér a paradicsom, hús kilónként 20 krajcárral drágább. Nincsen tej. A [...] nullás liszt kilója 58 fillér. Fogytán a szén, gőzmalomok nem örölnek. Élelmiszerhiány fenyeget.

A városi hatóságok erélyesen felléptek az élelmiszer-uzsorások ellen.

Zárva marad a gabonatőzsde. A londoni tőzsdét is bezárták. Emelik a kamatlábakat.

Délben Gyurkám az Érdekes Újságtól azzal a szomorú hírral jött haza: Jaurès-t leölték!⁵ Rettenetesen hatott reánk ez: „Úgy érzem – mondotta Gyurka –, mintha valami, ami Párizshoz fűz, leszakadt volna a lelkemben.” Én olyasfélét éreztem, hogy megingott a föld, és vége a világnak.

Gyorsan, egymás után zúdultak reánk fejbekölintés-szerűen az események.

Kétszáz magyar baka elesett. Nagy csatározások Belgrád alatt.⁶

Holnapra, vasárnap délután 2 órára várják a trónörökös párt.

Gyurka ma éjjel is bent dolgozik a szerkesztőségben. Szeme fehérije már vörös véres.

Augusztus 2., vasárnap

Világháború rémségére gondolunk. Általános mozgósítás Németországban. Jaurès a világbéke nagy halottja – mintha csak azért tűnt volna el az élők sorából, hogy Franciaországot a lavinaszerű romlásba indulástól, ne legyen egy bátor elme, aki malgré-sát [?] visszatarthassa. Már érzik: kigyullad Európa. Kinematográf gyorsaságával jönnek egymás után a nagy események. Erzékeny idegességgel figyelünk.

Két óra tíz perckor megérkezett Károly Ferenc József és Zita főhercegnő. Gyurkával elmentünk a Kossuth Lajos utca sarkára, szemben az Astoria Szállóval, és ott a tömeg közé vegyülve néztük a trónörökös párt és kísérete elhaladását. Gyerekek a járdaszéli fákra másztak, egy szakács és fehér ruhás, fehér sapkás kuktaí létrát hoztak magukkal, és arra kapaszkodtak fel, hogy jobban lássák a királyi vár felé robogó automobiloikat. Csaknem egy óra hosszáig vártunk a jó forró napon. Egyszerre nagy éljenzés és kalaplengetés közben elszáguldott a trónörökös párt autója. A nép olyan túláradó örömmel éljenzett, hogy a mostanáig nagyon népszerűtlen Tisza István miniszterelnöknek is bőven kijutott a lelkes éljenzésből.

Amint szétvonult a tömeg, felmentünk az Astoria Szállóba Cosma bej⁷ ismerősünkhöz, aki menyasszonyával, Dénes Zsukával kinézett az ablakból a fellobogózott városra és a

⁵ Jean Jaurès (1859–1914) francia író, filozófus, szocialista politikus háborúellenes magatartása miatt lett merénylet áldozata.

⁶ Július 31-én Klotjevancnál egy határőrcsapat szerb támadást vert vissza.

⁷ Cosma bej (+1925) török orvos 1916-ban vette feleségül Dénes Zsófia (1885–1987) író-újságírónt.

nótázó, tüntető népre. A trónörökös párról beszéltünk mindnyájan. Kövérnek, pirosnak, ragyogó egészségűnek láttuk Károly Ferenc Józsefet és feleségét, a bájos kis pármái hercegnőt, fekete selyemkosztümjében, nyakánál fehér crêp de Chine-nel, fején fehér kócsagtollas fekete bársonykalappal, végtelenül kedvesen fiatalnak, arcán ragyogó örömmel és meghatottsággal. És megvallottuk, hogy merényllettől féltettük, remegtünk épségükért, mialatt mindketten vidáman, barátságosan integettek az éljenző nép felé. A trónörökösön huszár ezredesi, tábori egyenruha volt, fején szürke sapka. Közvetlenül, feszesség nélkül fogadta az üdvözléseket, a hódolatot. [...] A közönség közül sokan sírva fakadtak, és észreél szórták a pompás, színes szirmú rózsákat, melyek lepkeként repültek a napsugaras levegőben a trónörökös pár kocsija elé. [...]

Este Zsukáéknál vacsoráztunk, és arról beszélt nekünk Gyurka – aki délutáni munkája után egyenesen a szerkesztőségből jött Dénesék Nagydiófa utcai lakására –, hogy Franciaország mozgósított, Németország megüzente a háborút, Oroszország pedig már meg is kezdte, tehát már harc áll a német–orosz határon.⁸ Egész vacsoraidő alatt a háború eshetőségéről és az élelmiszerhiány fenyegetéséről beszéltünk.

Csak a feketekávénál volt szó vidámbb dologról. Gyurka elmondta a trónörökös párról szóló legújabb híreket: Huszonötezer ember ment a budai királyi várba hódolatát bemutatni. Szerenádokat adtak a trónörökös párnak, akit az ősz uralkodó küldött hűséges magyar népéhez. Százötven fáklyás vörös lánggal öntötte el a vár belső udvarát. Elöl zászlósok és zenészek jöttek, a balkon alatt hosszú vonalban megállottak. Harsogva zengett: Éljen a trónörökös pár! A cigányzenekar a himnuszba kezdett, a közönség a zenével énekelte a nemzeti dalt. Aztán a Rákóczi-indulót és a Gotterhaltét játszották.

Augusztus 5., szerda

Szerbiában ropognak a fegyverek. Anglia semlegességéről beszélnek, Olaszország mozgósítását firtatják. Putnik tábornokot, aki régóta asztmában szenved, átutazóban Turn-Severinben megoperálták fuldoklási roham miatt. Mozgósítják a bolgárokat. A németek Sedan felé! jelszóval nyomulnak előre. Hollandia és Svájc semleges. Anglia fenyeget. II. Vilmos német császár lelkesítő trónbeszédet mondott. A német csapatok megszállták Luxemburgot, és már a belga területen vannak. II. Vilmos császár és II. Miklós cár táviratot váltanak.⁹ A német császár táviratai: katonásan nyíltak, egyenesek, igazak, a béke fehér [!] cáré: alattomosak, bujkálók, minden őszinteséget és igazságot nélkülözők.

A budai királyi várban ma is szerenád, fáklyásmenet van Károly Ferenc József és Zita hercegnő tiszteletére, akiket a budapesti magyar nép minden szeretettel elhalmoz.

„Párizs brutálisan bánik a magyar menekülőkkel!”¹⁰ Erről szól sokféle rémhíre a lapoknak. Ha fele igaz ezeknek a híreszteléseknek, akkor is nagyon szomorú és fájdalmas

⁸ Oroszországban július 30-án, Németországban és Franciaországban augusztus 2-án, a Monarchiában augusztus 4-én rendelték el a teljes mozgósítást, Németország augusztus 1-jén üzent hadat az oroszoknak, Ausztria–Magyarország augusztus 5-én. Orosz őrtájakat támadólag léptek fel a porosz határon, Eydtkuhennél pedig átlépték a német határt.

⁹ Az osztrák–magyar hadsereg offenzívája Szerbia ellen augusztus 12-én kezdődött meg; Anglia augusztus 4-én küldött hadüzenetet Németországnak; Olaszország augusztus 2-án tett semlegességi nyilatkozatot; Németország augusztus 2-án küldött ultimátumot Belgiumnak, a hadiállapot augusztus 4-én állt be a két ország közt.

¹⁰ Az I. világháború idején Franciaországban a legtöbb magyar állampolgárt internálták, azaz bírói ítélet nélkül katonai felügyelet alá helyezték őket, és a hatóság által kijelölt kényszerlakhelyüket nem hagyhatták el.

nekünk, akik megszoktuk Párizst „a mi Bakonyunk”-nak tekinteni, akik művészetének, irodalmának szinte fanatikus rajongói vagyunk. Mikor Párizsról kegyetlenséget, durvaságot hallok, mintha tüzes korbáccsal sújtanának végig lelkem legmelegebb érzésein. Nem tudom és nem akarom az embertelenséget elhinni erről az emberien legszebb, legtökéletesebb világvárosról.

Cornél fiamtól csak egy kártya érkezett a Garda-tó mellől. Azt írja: Rivába indul az ezredéhez, mert már mozgósítás van. Egyelőre nagy zűrzavar, rendtelenség, annyit beszélnek, hogy nehéz meg tudni, mi igaz belőle. Ezt a kártyát augusztus elsején írta. [...]

Augusztus 7., péntek

Ma is két kártya jött szegény kis Cornéltól, az egyiket Gyurkámnak írja, az bús, csüggedt, aggodó, búcsúzik Rivától, amelyet már csak szépségéért is nehezen hagy el. Nekem azt írja: „Az elutazásra készen vagyunk. Már a pokrócokat és a lepedőket is átadtuk, nem tudom, máma min fogunk még aludni: nehezen hagyom el Rivát, eszembe juttatja bretagne-i együttlétünket.” Stb. stb.

Egy szegény asszony három kisgyermekét helyeztem el az állami menhelybe, ekörül érdekes ismeretségeket és tapasztalatokat szereztem.

Gróf Pejacsevich horvát minisztert nem engedik haza Párizsból.¹¹

Olaszország semleges.

A Monarchia hadat üzent Oroszországnak.

A londoni német nagykövet elutazott.

A cár harcias proklamációban fordult alattvalóihoz. A németek újból előrenyomultak. [...]

Augusztus 9., vasárnap

A Világban Ignotus búcsúzik három igazi várostól: Párizs, London, Rómától. Lehet őszinte az írása, de nincsen igaza, ezektől a városoktól intellektuel nem búcsúzhat. Szavai, érzései olyan naivak és meggondolatlanul kedvesek ebben az írásban, és olyan fiatalosak, mint egy kis gimnazista duzzogó levele polgárista kisasszony ideáljához, aki valami rossz csínytet követett el vele.

Gyurka tegnap éjjel azt a hírt hozta, hogy: Svájc megszállja a francia Savoyát.¹²

Jules Lemaître, Anatole France fiatalkori barátja meghalt.¹³

A montenegróiak lövik a Cattarói-öblöt, eredménytelenül.

Augusztus 10., hétfő

[...] Az éjjel két óraker felébredtünk egy földrengésszerű, tompa, fájdalmas dübörgésre. Ablakunk alatt a kocsúton bosnyák katonák masíroztak. Pergett a dob, és lovak patkói dübörögtek. Katonák egyenletes lépéseinek trappolásától visszhangzott a Rózsadomb hajnali csendessége. És jöttek, egyre jöttek végtelen hosszú sorokban. Rengett és sírt izmos lábuk alatt a föld. Két órától öt óráig szakadatlanul vonultak lefelé a házunk előtti lejtős úton, úgy vonultak, olyan mélységes mennydörgésszerű robajjal, mintha

¹¹ Pejacsevich Tivadart (Petar Pejačević, 1855–1928) horvát–szlavan–dalmát tárca nélküli minisztert 1914. augusztus 22-én internálták Franciaországban.

¹² A bécsi kongresszus (1815) óta Svájcnak joga volt háború esetén Felső-Savoya katonai megszállására.

¹³ Jules Lemaître (1853–1914) francia író, kritikus.

fejünk felett valami végzetes, nagy veszedelem terjesztette volna szét suhogó, fekete szárnyát.

Elszorult a lélegzetem, sós forróság marta szememet. Arra gondoltam, hogy napok óta Gyurkával együtt elnézegettük őket. Először, mikor bosnyák nemzeti viseletükben megérkeztek fezzel a fejükön, bocskorral a lábukon, lobogós ujjú, kivarrt vászoningben. Milyen hatalmasak, marcona alakúak voltak, és milyen félelmesek hengeres mellükkel, széles, erős hátukkal.

Az egyiket megkérdeztem, mikor egyik nap délben csajkával kezében ablakunk előtt elhaladt:

– Dobrol smáručeli? (Jó-e az ételük?)

– Värlo dobro – csettintett nyelvével a nagy bajuszos bosnyák népfelkelő –, istina e värlo dobro! (Nagyon jó, igazán nagyon jó!)¹⁴

Ha esténként a kaszárnyává alakított rózsadombi Áldás utcai iskolában pihenésre tértek a vérmezei gyakorlatozásból, elhallgattuk dalolásukat. [...]

Korán délelőtt Pogány Józsefné Czóbel Irén jött hozzánk. Népfelkelő férjét¹⁵ elvitték az orosz határra. Most valami állást keres ez az okos, művelt, szerény és félnék asszony. Dolgozni akar, valami kis pénzt összeszerezni, mire hazakerül az ura. Felajánlottam neki, hogy szívesen segítségére leszek, amennyire tőlem telik, az álláskeresésében, amelyet nem is gondoltam nehéz dolognak, mert Irén érettségít, egyetem, kereskedelmi iskolákat végzett, tud nyelveket, gépírást. De egész két óra délutáni járkálásunkból láttuk, hogy ez a mai nehéz háborús időkben éppen nem könnyű dolog. Először a postánál próbálkoztunk, bizony eredménytelenül. Erre Farkas Feri postafogalmazó ismerősömhöz akartam fordulni valami útbaigazításért. De lehetetlen volt beszélni vele, mert nemzetközi leszámolás osztályában van alkalmazva, ahol a szigorú cenzúra miatt szuronyos katonák őrizték a bejáratot. Majd egy ismerősöm közbenjárására Harkányi kereskedelemügyi miniszter magántitkárával beszéltem, aki azt a barátságos tanácsot adta, forduljak először protekcióért, ha van valakim, a külügyminisztériumba, és csak az ajánló sorokkal induljunk el állást keresni. Enélkül nincs remény eredményre.

Thallóczy Lajos¹⁶ szíves pártfogására gondoltam, és nála időző két barátomra, akik külföldi útjukból hazafelé Bécsben rekedtek a katonaszállítással elfoglalt vasúti közlekedés miatt. Írtam azonnal Blankának és Clotildnak, és kértem őket, eszközöljék ki közbenjárását ajánlólevél formájában a jószívű, de nem éppen nyájas szavú Thallóczy Lajos excellenciás úrnak, akit jó pár esztendeje magam is személyesen ismerek. [...]

Augusztus 11., kedd

Végre jött hír fiunktól (így mondom, mert drága Gyurkám is így mondja). Az egyik kártyán azt írja, indul Rivából, de még e percben sem biztos, hogy az orosz vagy francia határra viszik őket. A másik kártyát Hallban való átutazásából küldi csak üdvözléssel. De ebből látjuk, hogy mégis az orosz határra megy. Jobb is, szeretjük így!

¹⁴ Helyesen: Dobro smo ručali? – Vrlo dobro... istina je vrlo dobro!

¹⁵ Pogány József (1886–1938) újságíró, politikus, a Tanácsköztársaság alatt népbiztos. A háborúban katonaként, tudóstóként is részt vett.

¹⁶ Thallóczy Lajos (1856–1916) történész, politikus, 1916-tól a megszállt Szerbia polgári kormányzójaként nevezték ki. Ferenc József temetéséről hazajövet vasúti szerencsétlenség áldozata lett.

Lacitól is van hírünk. Még Lugoson készülődnek a csatára, és nem tudják, merre fogják kommandírozni őket. Csak ennyi hírnek is igen megörvendtünk, legalább tudunk felőle valamit.

Budapest közönsége egyre melegebben tüntet a háború mellett. Éjjel nemzetiszínű lobogóval, nemzeti dalokat dalolva járják be a népesebb pesti utcákat. Új népköltők, új népszónokok bukkannak fel a sűrű, forrongó, lelkesülő tömegből. Nappal szorongó aggodalomban az egyre dráguló liszt- és marhahúsárak miatt, a közelgő élelmiszerhiányra gondolnak, és mindenki igyekszik beszerezni, amit csak lehet, amit csak tud. Én is sokat fáradozok, hogy kis kamrám megteljen. Lisztet, sőt – amit alig kapunk –, makarónit, tarhonyát, rizst, darát, kávé, cukrot, teát, csokoládét szerzünk be. Tejet pár nap óta nem kapunk.

Augusztus 12., szerda

Olteán bácsi és Kernstok Károly ebédelték nálunk. Természetesen másról se beszéltünk, mint a háborúról, hogy: a Monarchia csapatai folytatják az előnyomulást Orosz–Lengyelországban, hogy lesz még Lengyelország! Aztán a német katonákat dicsértük, amiért Elzász-Lotaringiából kiverték a franciákat. Megmosolyogtuk, hogy a kis Montenegró megüzente a hadat nagy Németországnak. Aggódtunk, hogy az angolok ugyancsak támadják a német gyarmatok kikötővárosait. Beszéltünk szerb és orosz kémekről, akik nálunk bujkálnak. Megemlégtettük még azokat a kósza híreket is, amelyek szerint ellenséges repülőgépeket láttak elvonulni Budapest felett. Vajon nem készülnek hidat, kaszárnyát vagy valami más fontos középületet tönkretenni?

Stoki mester kissé fáradt volt, és nyugtalanságfélét is érezhetett, hogy talán elviszik fiától, feleségétől a csatába, valamelyik ágyúörgéstől hangos határra. De azért nem voltunk kedvetlenek, poharaztuk a „részeg epreket”, ahogy a rumos gyümölcsömet nevezték.

Mire a feketekávé ittuk, a kis Tihanyi is megérkezett, őt is a háborús hírek hozták haza a nógrádi tájképfestéstől. [...]

Augusztus 14., péntek

Ma sem kaptunk semmi hírt a fiúinktól! Vajon merre jár, milyen hegyekre kúszik vadászerede? Talán szenved a nagy melegtől? Tegnap Beck Vilmos¹⁷ szobrász feleségénél jártam. Szegény asszonyt ágyban találtam operáció előtt. Két szép, egészséges gyermeke nagyanyjukkal játszadozott az elárvult műteremben. Mária mesélte, hogy levelet kapott Vilitől, aki azt írja, „nem a golyótól félt, de kis családja miatt oly nyugtalan, hogy attól tart, szíve szakad meg”. Majd elpanaszolta, hogy férje rokonai, tulajdon édestestvérei, akik igen jó módban vannak, egyáltalán nem törődnek vele betegségében, bajában, sőt apró gyermekeivel sem. És elmondta, mi híreket tud Kaffka Margitról: elutazott Szegedre, katona vőlegényének¹⁸ édesanyjához, hogy elbúcsúzzon jövődő élettársától, akitől nagyon fájdalmas a válása! Olyan levert[nek] és kétségbeesettnek láttam én is a minap a szerkesztőségben, elutazása előtt, hogy komoly aggodalmaim voltak idegei és egészsége miatt.

¹⁷ Fémes Beck Vilmos (1885–1918) Beck Ö. Fülöp szobrász öccse, szobrász, ötvösművész végigszolgált a háborút, 1918-ban betegen tért haza.

¹⁸ Bauer Ervin (1890–1938) orvos, biológus kutató, Balázs Béla testvére, a háborúban katonaorvosi szolgálatot teljesített.

Vedres Maxi ma este csakugyan nálunk vacsorázott, roston sült húsunkból. És Gyurkám előételnek feltálalta neki a sabáci győzelmet,¹⁹ térképen, fogpiszkálóval spékelve, a térkép másik oldalán pedig a kragujevac diadalt. Mielőtt valamit is ittunk volna, egészen megmárosodtunk a nagy győzelmi hírektől. Gyurka elbeszélte, hogy hazajövet a villanyosokon miket kérdezgetnek, mondogatnak egymásnak az emberek. Ma azt tudakolták: – Igaz, hogy Petár királyt egyik fiával elfogtuk? [...]

Mikor a vacsorától felállottunk, Vedres Maxi barátunk azt mondta:

– Szinte szégyellem, hogy jól eszünk, iszunk, mialatt szegény katonáink masíroznak, harcolnak.

Augusztus 18., kedd

Amióta az angolok és franciák hadat üzentek a Monarchiának, a következő dolgokról adnak hírt a lapok és beszél a főváros népe:

A belga nők forró vizet öntöttek a németekre Lüttich bevételénél.

A románok tüntetnek az oroszok ellen.

A német szövetségessel egyesült csapataink több kozák szotnyából²⁰ álló orosz csapatot, melynek 12 ágyúja volt, megszalasztottak.

A Földközi-tengeren az angol flotta egyesült a franciával.

Törökország felkészült az Oroszország elleni háborúra.

A moratóriumot meghosszabbították szeptember 30-ig.

Fiumét, mivel nyílt tengeri kikötő, nem fogják bombázni, védi a nemzetközi egyezés.

*

Lüktető, mámoros, lelkesen hangos estéi vannak Budapestnek. A körutakon és az Andrássy úton ezer és ezer ember gyűl[ik] össze a város minden részéből. Most az utca a nép nagy találkozóhelye. Hírek és izgalmak itt száguldanak végig. Tüntető, katonabandák vonulnak el az éljenző, daloló embertömegben. Csoportok támadnak, valaki magyaráz valamit, híreket hoznak, amelyekről nem tudni, hol születtek, riadoznak, lelkesednek, összetömörülnek és szétválnak elszéledve apró utcák árnyékában. Jönnek újabb tömegek, lampion színes fénye lobog. Kossuth-nóta, hazafias dalok zengenek, dob pereg, zúg a réztányér, kibontott magyar zászlók alatt csukaszürke katonák masíroznak szalagosan, bokrétáson, félrecsapott sapkával, duhajosan, nótázókedvvel. Erkélyekről, ablakokból integetnek feljűk úri- és cselédlányok egyforma buzdító meghatottsággal.

Csatába induló magyar legények búcsújától hangos és forró indulatoktól felpezsdült az utca. Visszhangos minden kő: „Ferenc Jóska azt üzente!...”

Míklós Jenővel és feleségével egy kis vendéglőben vacsoráztunk, és néztük az utcák élénk képét.

Ma van a király nyolcvannegyedik születésnapja.

Egyre zeng a harci dal:

„Ferenc Jóska azt üzente!...”

...mindnyájunknak el kell menni!...”

¹⁹ A magyar csapatok átkeltek a Száván, és augusztus 14-én elfoglalták Sabácot.

²⁰ Lovasszázadból.